

УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ФИЛОСОФИЯ за X клас (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

Тази програма описва обучението по *философия* в X клас. Неговата основна цел е да подпомогне развитието на автономна личност, която е подготвена да участва съзнателно и конструктивно в живота на социалната общност. Тази цел се постига чрез систематично развиване на *самостоятелно, критическо и творческо мислене*, чрез формиране на *комплексни познавателни и функционални компетентности* и чрез запознаване с *класически проблеми и постижения* на философската традиция. Философията като научно изследване, като традиция и като специфична културна техника съдейства за изграждането на цялостен личен светоглед и подпомага учениците в критичното осмисляне на явленията от природния и социалния свят. Философията има основополагащо значение за формиране на идеята за образованост като възможност за ученика да приложи знанието за стимулиране на собственото си развитие като личност.

Обучението по философия в средното училище се основава на ценността и авторитета на философската традиция и се ръководи от следните принципи: съгласуване с нуждите и интересите на ученика; диалогичност; интерактивност и интерсубектност в образованието; развитие на ключови компетентности; партньорство; развитие на класа и училището като демократични общности.

Учебното съдържание обхваща четири тематични области – *Познание и реалност, Личност и общество, Критическо мислене и аргументация, Основни познавателни и функционални компетентности*, които съответстват изискванията за резултатите от обучението по учебния предмет философия в Държавния образователен стандарт по общообразователна подготовка. Ясен приоритет е овладяването на умения и „преносими“ компетентности.

Учебното съдържание е структурирано около пет основни теми. Обучението започва с кратко въведение в началата на философското познание като критическо търсене на истината. Втората тема „Език и критическо мислене“ представя спецификата на логиката като наука за анализ и оценка на валидността на аргументи. Третата тема – „Философското познание и реалността“, дава възможност на учениците да размишляват върху основни философски проблеми, а четвъртата – „Социална философия и философия на правото“ – върху проблеми, свързани с обществото, мястото на човека в него и същността на правото като регулатор на обществените отношения.

Тематичната област „Основни познавателни и функционални компетентности“ включва основни комплексни компетентности, които се изграждат в процеса на обучение по философия, но са напълно преносими и приложими и в други съдържателни области. Тези компетентности се въвеждат и упражняват на начално ниво в VIII и IX клас чрез практически дейности по съдържанието на останалите тематични области и се развиват напълно в края на X клас.

Посоченият в началото приоритет на овладяването на умения се проявява в съотношението между броя на часовете за нови знания и за практически дейности и упражнения и формите на оценяване. Така формулираните цели на обучението по философия в X клас изискват прилагането на интерактивни методи на преподаване и последователно възлагане на разнообразни групови задания.

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО В КРАЯ НА КЛАСА

ОБЛАСТИ НА КОМПЕТЕНТНОСТ	ЗНАНИЯ, УМЕНИЯ И ОТНОШЕНИЯ
Личност и общество	<ul style="list-style-type: none"> • Познава основни понятия и теории от социалната философия и философията на правото. • Анализира и оценява основанията на собствените си постъпки и избори (ценности, принципи, мотиви и последици). • Анализира и оценява критично различни исторически и съвременни норми на съвместен живот в общността (правни, политически). • Взема автономни и отговорни решения. • Планира и управлява действия за постигане на желана промяна в общността (създава проекти). • Участва ангажирано и съзидателно в живота на общността.
Познание и реалност	<ul style="list-style-type: none"> • Познава спецификата на философията като теоретично познание за принципи и идеи. • Познава основни понятия и теории на философията: мислене, съществуващо, език, познание, метод, истина, наука, култура и природа, живот и смърт, смисъл, секуларност и религия. • Различава основни характеристики на философското мислене и културата в епохите на Античността, Средновековието, Новото време и съвременността. • Изследва проблеми, като създава хипотези и проверява валидността им (самостоятелно или в общност). • Осмисля отделни явления от науката, изкуството и културата в историко-философски контекст. • Проявява постоянство, последователност и самодисциплина в процеса на изследване и учене. • Приема плурализма в гледните точки към познавателни и социални феномени. • Осъзнава значението на философската традиция като ресурс за формиране и обосноваване на личен светоглед.
Критическо мислене и аргументация	<ul style="list-style-type: none"> • Познава основни понятия от теорията на аргументацията (истина и логическа валидност на аргументите, основни логически методи, правила и грешки в аргументацията). • Може да формулира ясно и точно личната си позиция. • Умее да подбира и прилага различни стратегии на мислене и аргументация съобразно конкретната ситуация. • Проявява готовност да използва критическото мислене за рационализиране на личния си

	опит.
Основни познавателни и функционални компетентности	<p>1. Анализ на философски (или друг специализиран) текст: Ученикът умее да реконструира проблема, тезите и аргументацията на автора, да оценява текста в историко-философски или систематичен контекст, както и от гледна точка на жизнения си опит, да изразява обоснована лична позиция.</p> <p>2. Създаване на аналитичен текст (философско есе): Ученикът умее да създава аналитичен текст с ясна логико-аргументативна структура (философско есе), в който формулира проблем, изказва теза и я аргументира чрез прецизна употреба на философски понятия, като спазва нормата на българския книжовен език.</p> <p>3. Участие в дискусия: Ученикът участва конструктивно в диалогични форми на философско изследване с определен регламент (дискусия, дебат), като прилага правилата на разумната дискусия.</p> <p>4. Анализ на казус: Ученикът умее да анализира проблемна ситуация, да формулира проблем или конфликт, да предлага алтернативни решения от гледна точка на различните участници в ситуацията и да прави аргументиран избор.</p> <p>5. Разработване на проект (социален и/или изследователски): Ученикът умее да анализира проблемна ситуация, да формулира цел, да планира дейности и ресурси, да управлява процеси.</p> <p>6. Публично представяне (презентационни умения): Ученикът умее активно, критично и творчески да използва разнообразни източници на информация и информационни технологии; структурирано да представя информация пред публика, да използва разнообразни средства и технологии за онагледяване, да борави с подходящи реторични техники, да поддържа гъвкав контакт с аудиторията.</p>

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Теми	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
1.Тема: Начала на философското познание		
	- Разбира удивлението и съмнението като начала на теоретичната философия. - Разбира философското познание като критическо търсене на истината (Сократ).	истина, теория

	<ul style="list-style-type: none"> - Осмисля ситуации на удивление и съмнение от личния си опит. - Проблематизира определена теза на събеседника си и противопоставя свой контрааргумент. - Осъзнава значението на философската теория за осмислянето на света и житейския си опит. 	
2.Тема: Език и критическо мислене		
2.1. Истина и валидност	<ul style="list-style-type: none"> - Разбира спецификата на логиката като наука за анализ и оценка на валидността на аргументи. - Познава основните логически закони. - Разбира връзката между истина и валидност. - Различава аргумент от поредица изказвания, между които няма формално- логическа връзка. - Анализира структурата на аргументите. - Проявява готовност за аргументиране на личната си позиция. - Проявява нагласа да не приема тези без критическа проверка. 	логика, логически закон, аргумент, валидност
2.2. Значение и употреба на думите	<ul style="list-style-type: none"> - Разбира социалния характер на значенията на думите. - Познава логическите характеристики на термините (съдържание и обем). - Анализира различните употреби на думите в зависимост от контекста (напр. емотивна и когнитивна употреба). - Умее да открива и конструира правилни дефиниции на термините чрез прилагане на техники и правила за дефиниране. - Осъзнава важноста да се изразява точно, ясно и недвусмислено. - Осъзнава необходимостта от полагане на усилия за разбирането на текст, партньор в дискусиата и т.н. 	термин (понятие), значение, дефиниция,
2.3. Основни методи на логиката	<ul style="list-style-type: none"> - Познава характеристиките на дедуктивните и индуктивните аргументи. - Познава основните дедуктивни умозаключителни схеми и методите на научната индукция. - Умее да оценява валидността на дедуктивните и силата на индуктивните аргументи. - Умее да прави правилни изводи от необходимо и достатъчно условие. - Умее да анализира дилеми. - Умее да прави индуктивно силни изводи за причинно-следствени връзки. - Оценява важноста и приложимостта на методите за логическо изследване за ежедневиия живот и научните теории. 	дедукция, индукция, условни и дизюнктивни аргументи, причинно-следствени връзки
2.4. Правила и грешки в	<ul style="list-style-type: none"> - Познава основни стратегии за аргументиране и типовете неформални грешки. - Умее да формулира проблем и теза и да открива и анализира релевантната информация. 	теза, основания, неформални

аргументацията	<ul style="list-style-type: none"> - Умее да разпознава неформалните аргументни заблуди (напр. аргумент на силата, аргумент срещу личността, аргумент от традицията и др.). - Осъзнава важността на критическото мислене за преодоляване на конфликти и постигане на съгласие. 	аргументни заблуди
3. Философското познание и реалността		
3.1. Свят	<ul style="list-style-type: none"> - Разбира смисъла на поставянето на проблема за принципите на съществуващото. - Познава античното разбиране за света като космос и принципите на осмислянето на света в натурфилософията и философията на Платон и Аристотел. - Познава модели за обяснение на света през Новото време чрез понятията субстанция, време и пространство, тяло и движение. - Прави съпоставки и аналогии между философските теории за света и природо-математическите знания за света. - Сравнява значенията на философските категории и понятията от природо-математическите науки (напр. време, сила, тяло, причина). - Осъзнава значението на философските теории за формиране на цялостно познание за света. 	свят, първопричини, метафизика, битие, идея, материя и форма, субстанция, време и пространство
3.2. Човек и Бог	<ul style="list-style-type: none"> - Познава християнската философия през Средновековието като преход от космологизма на Античността към разбирането на света чрез отношението човек – Бог (Августин, Тома от Аквино). - Разбира ролята на вярата и разума в познанието. - Разбира християнския възглед за смисъла на човешкия живот като надежда за спасение във вечността. - Сравнява религиозния и научния възглед за света и човека. - Дава примери за и реконструира познати от историята на философията доказателства за съществуването на Бога. - Оценява философското значение на идеята за Бога за осмисляне на света и собственото бъдеще. - Осмисля ролята на религията за формиране на личния светоглед. 	Бог, вяра и разум, време и вечност, спасение
3.3. Разум, опит и знание	<ul style="list-style-type: none"> - Разграничава емпиризъм (Лок) от рационализъм (Декарт). - Познава решението на Кант на спора емпиризъм-рационализъм. - Познава възникването на култа към разума, науките и методите в Новото време. - Разграничава твърдения, основани на опита, и твърдения, основани на рационални принципи. - Анализира основанията на собственото си мислене. - Проявява нагласа за критично отношение към проблема за произхода и валидността на познанието. - Осъзнава значението на метода за откриване и доказване на истината. 	разум, метод, емпиризъм, рационализъм

<p>3.4. Човекът и обществото</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Познава възгледи за човека като личност и човека като обществено същество (Аристотел, Маркс, Ницше, Сартр). - Разбира значението на езика за осъществяването на личността и общностния живот (напр. Ортега-и-Гасет, Ръсел, Витгенщайн). - Разпознава различни форми на осъществяване на властта (напр. чрез политически и морални норми, чрез езика, чрез тялото). - Разбира промените в личното и обществено съществуване в исторически контекст и особено фундаменталните изменения в съвременния глобален свят. - Разграничава личностни и социални аспекти в своята идентичност. - Може да открива механизми за „бягство от свободата” (Е. Фром) и прояви на конформизъм. - Разграничава и дава примери за отношения на власт. - Разграничава съвременните представи за човека и обществото от възгледите на предишни исторически епохи. - Оценява значението на взаимовръзката между личността и обществото за тяхното развитие. 	<p>свръхчовек, екзистенция, общество, език, власт</p>
<p>4. тема: Политическа философия и философия на правото</p>		
<p>4.1. Справедливост, закон, права и задължения</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Познава основни концепции за справедливостта и законите (Платон, Аристотел, Джон Ролс). - Познава правната норма и нейните основни видове. - Различава правни от морални норми. - Анализира казуси, свързани с проблематичността на различни форми на справедливост. - Оценява значението на принципа за равенството пред закона. - Разбира връзката между индивидуалните права и легитимните форми на задължения. 	<p>справедливост, права, правна норма, закон, легитимност</p>
<p>4.2. Държава</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Познава възгледите на Аристотел и Платон за държавата. - Познава възгледите на Томас Хобс, Джон Лок и Жан-Жак Русо за общественния договор. - Разбира смисъла на идеята за разделение на властите в правовата държава. - Разграничава различни форми на държавно управление. - Осъзнава ролята на държавата като властови субект на правните отношения. - Оценява нарастващата роля на други социални актьори в осъществяването на човешките права в съвременния свят. 	<p>обществен договор, политика, държава</p>
<p>4.3. Гражданско общество</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Познава предпоставките за възникването на гражданското общество и факторите за неговата стабилност. 	<p>различие и толерантност,</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - Ориентира се във възможностите на гражданското общество за влияние върху политическия ред. - Разпознава различни съвременни форми на гражданско участие (социални движения, Интернет, граждански протести и гражданско неподчинение). - Дава примери за случаи на конкуренция и сътрудничество. - Проявява нагласа за социална солидарност и толерантност към различието. 	конкуренция и сътрудничество, социална солидарност и форми на гражданско участие
--	--	---

Основните познавателни и функционални компетентности се изграждат през целия курс на обучение и през всички теми. Необходимо е да се планира първоначалното им въвеждане в рамките на 2 до 4 часа годишно.

Основни познавателни и функционални компетентности	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
5.1. Анализ на философски текст	<ul style="list-style-type: none"> - Може да формулира точно проблема в текста, като използва философски категории. - Може да реконструира аргументативната структура на текста – да определя авторовата теза и основните аргументи в нейна подкрепа. - Оценява текста в историко-философски или систематичен контекст, както и от гледна точка на личния си опит. - Изразява ясно лична позиция към текста и я аргументира. 	
5.2. Създаване на аналитичен текст (философско есе)	<ul style="list-style-type: none"> - Познава особеностите на философското есе като вид аналитичен текст. - Може да създава философско есе с ясна логико-аргументативна структура, в което формулира проблем, изказва теза и я аргументира чрез прецизна употреба на философски понятия, като спазва нормата на българския книжовен език. 	
5.3. Участие в дискусия	<ul style="list-style-type: none"> - Участва конструктивно в диалогични форми с определен регламент (дебат, диспут). - Формулира ясно и разбираемо лична позиция и я обосновава. - Осъзнава спазването на регламент (процедура) като условие за ефективност на рационалната дискусия. 	
5.4. Анализ на казус	<ul style="list-style-type: none"> - Описва точно и диференцирано конкретна ситуация (казус). - Определя проблем или конфликт. - Коментира казуса от гледна точка на алтернативни теории/ позиции. - Предлага алтернативни решения. 	

	- Избира решение и аргументира избора си.	
5.5. Работа по проект	- Умее да анализира реална проблемна ситуация. - Формулира цел, планира дейности и ресурси за нейното постигане, управлява процеси. - Представя публично проектната идея и/или резултатите от проекта.	
5.6. Публично представяне	- Използва активно, критично и творчески разнообразни източници на информация. - Може да подготви кратко публично представяне с ясно изразена структура (въведение, изложение, заключение), коректно и задълбочено съдържание и находчиво онагледяване. - Прилага подходящи реторични техники. - Поддържа гъвкав контакт с аудиторията.	

ПРЕПОРЪЧИТЕЛНО ПРОЦЕНТНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНИТЕ УЧЕБНИ ЧАСОВЕ ЗА ГОДИНАТА

Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет философия в X клас е 72 часа.

За нови знания	40%
За упражнения и практически дейности	45%
За обобщение	7%
За контрол и оценка (За входно и изходно ниво, за класни и за контролни работи)	8%

СПЕЦИФИЧНИ МЕТОДИ И ФОРМИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Оценяването на постиженията на учениците включва не само усвояването на знанията, но също така и степента на придобиване на умения и тяхното прилагане за диференцирано и аргументирано изразяване на лична позиция. Ученикът се насърчава да формира лично отношение към философските проблеми, но начинът на разглеждането им се основава на критическо мислене, логика, последователност и систематичност, които са измерими и поради това могат да бъдат оценявани. Обучението по философия създава условия за възможна промяна в личността и обществото чрез

работа върху нагласите на учениците. Важна част от оценяването е участието на ученика в различни форми на *групови* задания. По такъв начин се развиват умения за учене, за работа в екип и за наблюдение и рефлексия на групови процеси.

Съотношение при формиране на срочна и годишна оценка:

Индивидуално участие в работата в клас (анализ на текст, дискусии, дебати, анализ на казуси, проекти...)	25%
Индивидуални писмени задачи (домашни работи – аналитичен текст, анализ на текст, портфолио, анализ на казус)	20%
Контролни работи (писмени изпитвания)	25%
Участие в групови практически дейности (дискусии, казуси, проекти, презентации, творчески задачи.....)	30%

ДЕЙНОСТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КЛЮЧОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ, КАКТО И МЕЖДУПРЕДМЕТНИ ВРЪЗКИ

Философията учи на систематично и последователно мислене, което създава връзки между отделни явления и цялостен контекст. Ето защо в процеса на преподаване са възможни множество междупредметни връзки. Четири от осемте ключови компетентности в Европейската референтна рамка на задължителни ключови компетентности за учене през целия живот - умения за учене, обществени и граждански компетентности, инициативност и предприемчивост, културни познания и творчески изяви - се развиват оптимално чрез обучението по философия. Елементи на други три ключови компетентности - умения за общуване на роден и на чужд език и дигитална компетентност - се включват в комплексните познавателни и функционални компетентности (*според Европейската квалификационна рамка*), които се формират в обучението по философия. Развиването на тези ключови компетентности преминава през осъществяването на разнообразни конкретни дейности.

Дейности	Ключови компетентности	Междупредметни връзки
В класната стая		
Анализ на философски и нефилософски (публицистичен, художествен, научен и др.) текстове на български и чужди езици (според профила на училището)	общуване на роден език общуване на чужди езици (според профила на училището)	български език и литература, чужди езици - умения за анализ на текст - посочване на примери от литературата по темите от програмата
Организиране на дискусии и дебати по философски, обществено значими и важни за училищната общност проблеми	общуване на роден език обществени и граждански компетентности	български език/чужди езици - спазване на езиковата норма
Анализ на казус	общуване на роден език обществени и граждански компетентности	природни науки, история, ИТ, география и икономика
Изготвяне на публични презентации на индивидуални и групови изследователски	общуване на роден и чужд език дигитална компетентност	- спазване на езиковите норми при изложението - използване на ИКТ при търсене на информация и

задачи	инициативност и предприемчивост умения за учене	оформяне на прецеденти - планиране и осъществяване на индивидуални и групови изследователски задачи, работа в екип
Срещи с експерти (напр. консултанти по кариерно развитие, работещи със зависими и др.)	общуване на роден език обществени и граждански компетентности инициативност и предприемчивост	
Извън класната стая		
Самостоятелни или групови проучвания в интернет по теми от програмата	общуване на роден и чужд език умения за учене дигитална компетентност обществени и граждански компетентности	- търсене и критична оценка на информация в интернет (на роден или чужди езици)
Посещение на различни институции (консултантски центрове, НПО)	общуване на роден и чужд език умения за учене инициативност и предприемчивост обществени и граждански компетентности	гражданско, здравно, екологично и интеркултурно образование
Осъществяване на групови или индивидуални проекти (изследователски или социални), свързани със значими проблеми на личността, класа, училищната общност	инициативност и предприемчивост обществени и граждански компетентности	гражданско, здравно, екологично и интеркултурно образование
Организиране на тренинги за придобиване на различни умения (комуникативни, социални, лидерски...)	инициативност и предприемчивост обществени и граждански компетентности	гражданско, здравно, екологично и интеркултурно образование
Създаване, поддържане и участие във виртуални диалогични пространства (блогове, форуми и др.)	общуване на роден и чужд език умения за учене дигитална компетентност обществени и граждански компетентности	критично и аргументирано заявяване на лична позиция активно използване на ИТ за публикуване в интернет
Творчески задачи – рисунки, музика, поезия, проза, художествена фотография, компютърна графика, театър и др.	културна осъзнатост и творчество	изобразително изкуство, музика – изразяване на философски идеи чрез средствата на изучаваните изкуства